

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди

Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

АЖЫЛЧЫН ОРУКТУҢ ЭГЕЗИ

Улут Ленинни дүрө-хевирин сийлип каан хөрек демектерди босомолчу болганын, кыстарны туугуларга, цехтерге, узун рейстерге бо-ла көрүп болур. Ол бистин ажилчын чалын салгалымыс, чоргалымыс-тыр. Оларны ажилчыннын белдем орунуу эгезин тыпканнар деп болур. Дүүнүгү школачылар бөгүн фабрика, заводтар-нын, электростанцияларын туугуларга, күчүлүг станоктарын, болбаагыраңгай техниканын, зергерлерин билдиргү башкарыкчыла-ры ол-дур. Ала-нелеринин, акы-туумаларынын орнун төлөпгү со-лоон даскел чок чалын назын ол-ла болгаш.

Тыранын комсомолчулары база-ла бүгү совет чуртуну комсо-молчулары-биле тенге басып орат. Бо ай бистин республиканын анык-өскенинге утундурбас байырлаалы сөһпөп турар—каш хогаш Тыванын аныктар организациаларын туугустанганындан бээр 40 чыл болган оюн демгелээр. Ленин орденин республика-нын бүгү-ле анык кижилери-биле кады бистин ажилчын чалын салгалымыс ол байырлаалы күш-ажылчы белестер-биле уткуур деп турар.

Ажилчын аларга шыңчы, ыныгы даскел чок салгалын кижилеринге типографиянын ажилчыны Нина Марченко, «Тыва кобальт туугула» бригадир Анатолий Глухов, Ак-Довуракта рудниктин за-бойшниктер бригаданын уурутуу турар Чамыяк Колдур-оол, Туладан келген Кызылда туугула кыс Валентина Егорова, оон-биле кады ажиллап турар халашкан зайыпчылар Николай Велигодский, Нико-лай Земляков болгаш оон-лаа өскөдөр хамааржыр. Ыныгы анык-тар боттарынын ажиллап турар коллективтеринин, мына партия, профсоюз болгаш комсомол организациаларынын дааныр күжү бо-лу берилдери.

Кызылдын пассажирлер автожыл-агымында, Хову-Аксынын чыгыш күжү-биле ажиллаар электростанциясында, коммунист күш-ажыл бүдүрүгөн—республика типографиясында партия ор-ганизациалары, анык ажилчын күш-биле боттарынын коллекти-терин быгыткан, 15—17 харлык анык кижилерин ажил-амыны-ралын башкара талазы-биле көсүк челишкенин билеп келген-нер.

Бо коллективтерде партия организациаларынын удурулгазы-биле тус-тус коммунисттерин сажып салышынын ачыныла, мына комсомол организациалары чалын кижилерин олар бүдүрү-гөдөргө ажиллап кирери билек боттарынын хайгааралыгына ап турар. Республика типографиянын комсомолчу-аныктары мына партия организациаларынын удурулгазы-биле мына хай чаш ажил-хөкөрт-терин сажып алышканын билгенин. Мында аныктар хай. Олар каян-лаа кылдыр чүе тыппай, чалгаар ап олурбастар. Чүгө бот-тарынын ажиллап хостуг үезин чоп ажиллаар даш эвес, оюн-тог-лаа болгаш културлуг ыштаналгаже бүгү коллективти хаара ту-дуп турар.

«Кызыл туугу» эргелдинде Арсений Петровловка удуруткан, «Тыва лаг-дугу туугу» эргелдинде — Виктор Голубевке болгаш Николай Мироновка, «Тыва кобальт туугу» эргелдинде — Михаил Чертышевке туугулан комсомолчу-аныктарын туугула брига-далары бүгү Тывага боттарынын ажил-хөкөрт-биле сураткан. А оларын муракчы дуржулгазын итередир талазы-биле ВЛКСМ обком-лаа, тус-тус черлерде комсомол комитеттери-лаа мынчага ше-ндел белин кылдып көрбөстөр. Быжыг найыралга кангалган би-чии коллектив болу берген бо кулук эволюциянын дуржулгазын итер-териди чууга. Анык үеде аныктар ажилдапай турар ыныгы бү-дүрүлгө, туугу республикада кайла-лаа чок. Бир эвес бүгү коллек-тивтерге аныктарын үстүндө алаанымыс ышкып бригадаларын туугулап алыр болза, бүдүрүлгө кайы хире немелде күш болбазы? Оларнын чалын энтузиазмы-биле чүң-лаа бүдүрүп ап болур бол-гай. Ычанга ол бүгү партияны удурутууга хамааржыр-тыр.

Аныктарын туугула бригадаларын эки ажилын мактааны-мыс таварылга эвес. Чүгө дие, Тывада ажилчын аныктарын чо-гум-на хай нуруула туугула. Ыччалла-лаа республиканын хай са-ныг туугуларынче комсомолчуларын ам-лаа эвээш чорууду туугу-турар бис. Бистин улуг-улу туугуларымыс ажилчын күжү челишпир турар чорук чингит айтырларын бирээ. Борта комсомол улуг үлүүн кирип болур. Өске областтардан, хоорайлардан ажилчын кү-жүн четчелдеп алыр ужулга таварып турар. А республиканын анык өскенин, өдчө мобилизастар талазы-биле партия райкомна-ры, комсомол обкому даштит хемчег алыр болза чотур.

«Кызыл туугу» эргелдинде бо айтырдык мына сула. Эрткен чы-ларда олар анык ажилчылар туугулаар черинс чок деп турган, а бо чылын «Тыва туугу» трезинин Кызылда ботунга хамаарыл-галыг туугуларынын анык ажилчыларын чурттаар тускай бажын бедел. Мына чурттап, ажиллап турар аныктарын ажил-амыны-ралын комсомол хоорому-лаа, «Кызыл туугу» эргелди-лаа, «Ты-ва туугу» трези-лаа шыңгыч контролга албай турар. Күш-ажыл-дын, нини чуртталганын чуртун үрээр чорук мында чайлаттын-маан. Ажылга аныктарын ызырынмас чорук, ажилчын күжү че-лишпестер байла мына аныктар ортууна партия кижизидил-ге ажилын кошканлаа деп демгелээр хөрек.

Совет Эвилелинни мадыры ажилчын аныгынын одурууга туржуу дег улуг аас-кежин турбас. Револушчу чагай чаңчылар-биле байлак, шак мыгды алдарыг аныгынд хураадегине ажил амыралын турсакаалы бистин аныктарымыска ычанга ал-дарыг болгаш хундугу хөрек болур.

Профайылдакчылар семинары

Бүгү-ле адырларын хун бүдүргөн ажи-комиссияларында чөптүг аайынын профайилде-динга үрүлчү таварыш-шынтырларын, күш-ригич чер-чер комитет-турар чутула айтыр-териниң төлөөкчилери-ларны: ажилчыларын чон-ның үш хонук хуусаалыг болгаш албан-хаакчы-семинары профайил-ларын күш-ажылчы эр-дериниң област чөвүл-гелерин камгалаарын, маргылдаалыг айтыр-ли Кызыл хоорайга эрт-күш-ажыл талазы-биле тирген. Профайилдер-маргылдааларын чер-чер-ниң чер-чер комитеттери-комитеттеринин тускай тыгыларын диднаан.

1925 чылда түдөөлөттүгү

1965 ч.

ДЕКАБРЬ

12

ВОСКРЕСЕНЬЕ

№ 293 (6310).

Өртөө 2 көп.

АДА-ЧУРТ МЕДИЦИНАЗЫНЫҢ ДЕПШИЛГЕЗИ ДЭЭШ

Мостовский И. М. Сеченов аттыг, Ленин орденин бирги медици-на институту 200 харлаа. Медицина эртеминин хөгжүлүдиге, калдар белектеринге ачы-хавыялары дээш, тургустунган хуну-тен бээр 200 чыл болганы-биле холбаштыр аааа декабрь 10-да Күш-ажылчы Кызыл Тук орденин тыыскаан.

Институттун оюнга холбаштырган байырлыг хурал Кремльдин сээдилер ордуна болган. Эмтер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, П. И. Демичев, көсүк эртемденер, эмчилер, ка-дык камгалаалынын организациалары президиумга көстүп келдирге, чыгылганнар чылы-биле уткаан.

ССР-иниң кадык камгалаал министри Б. В. Петровский хуралды ажыкаш, ада-чуртун медицинанын хөгжүдиге, чүгө бистин чуртувуска эвес, харын өске-лаа дыка хай чурттарга эмчи болгаш

эртем калдарын белектеринге ол институттун шыларгай ачы-хавыяларын толдургай фактылар-биле бузуруп чугаалаан.

Бо институтту Күш-ажылчы Кызыл Тук ордени-биле шаңнаар дугайында Чарлыгы номчаан болгаш ССР-иниң Дээди Советинин Президиумунун Ларгазы Н. В. Подгорный институттун туугуна ор-денин кадап берген. СЭКП ТК-нын, ССР-иниң Дээди Советинин Президиумунун, ССР-иниң Министрлер Чөвүлелинин мурнуунда институттун профессорларынга, башкыларына, студенттеринге, инженер-техниктиг ажилдакчыларынга, ошу дооскан хай санжыг ачкы калдарга институттун байырлаалы-биле холбаштыр эш Под-горный иинг байыр чедирбашаан, эң-не чагай күжөшкенин оларга дамчыткан.

СЭКП ТК болгаш ССР-иниң Дээди Советинин Президиумт «Ме-дицина ажилдакчынын хуну» деп чыл бүрүнүн байырлаалын тур-гузарын шийитпелдир. Совет амчилерин, кадык камгалаалынын бүгү ажил-ишчилеринин чагай ажил-хөкөрт партиянын болгаш бүгү улустун ханы хундуктөл болгаш белин үкөдөшкөн-биле кө-рүп турарынын илерели ол болушкуну болур-дур. Кадык камгала-алынын ажилдакчыларын алдарлыг арчылаа СЭКП-нин XXIII сээдилеринге телептиг ужуражыр даш бүгү улус-биле кады эрес-шудургу ажаллап турарын Н. В. Подгорный демгелээр.

Эш Подгорныйнын чугаазын адыш часкаашкыныры каш-лаа улаа үе кирип турган.

Оон соонда институттун 200 чыл оюну дугайында оон ректо-ру профессор В. В. Кованов илеткеп кылган.

(СЭТА).

Механизаторларнын хүлээлгези

Совет Эвилелинни Коммунист партиянын ээлчеглиг XXIII сээдилеринге телептиг ужуражыр даш бүгү улустун коммунист чарыжына Бай-Тойга районун «Мурнакчы» колхозунун механизаторлар база киржил эгелээр.

Ноябрь 26-да олар Чоодаанын «Сельхозтехника» каттыжыш-кынын коллективиниң кыдырынын чугалажып көргөш, ошу ишчи-биле өткөп, боттарына коммунист хүлээлгелерин база алгалаан. Тодаргааларга, келир чылдың март 25-ке чедир 14 селканы, 10 трактор андазынын болгаш өске-лаа көсүк машиналарын, а пар-тияны XXIII сээдилериниң ажиттыкар хунуна чедир бүгү 14 тра-кторларын бүгү септеп доозар деп шийитпелдирген.

Хуралга механизаторлар бо чугула ажилда бар четпестерни ба-за шүүмүлүзгөн. Чугу дээрде мастерская эки чымылаттынмаан, чамдык техника тараа, сизек шилдеринде хөвөөр, балдунмаан.

Техника септелгенин дүрөдөдир-биле септелгедө иш завоначу болгаш тус-тус септекчилер аразында коммунист чарышты кол-бартырын доктааткан.

Бо хуннерде механизаторлар бир тракторну, 4 андазынын, 28 ишчирин септеп доосканнар. Бо ажилга эш идеялыг киржил ти-рарларга септекчилер Дошту-оол, Мончу-оол, Ким-оол олар ха-маржыр.

Анык үеде механизаторларнын бир бөлүк ховуна өдөк төгөри-де ажиллап турар. Олар иштээш-биле келир чылдың дүжүдүгө 1200 тонна өдөкти сөөртүр ужураг.

Септелгенин өй-шаанда болгаш шынары доозары-биле олар «Тээли» совхозтун механизаторларын коммунист чарышка кайдыр-ган.

С. ХЕРТЕК.

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

Хөргөкчилер кооперацияны кар-тофель, погалаар, чимистер, чурга-лар болгаш дук салып алырынын анда доктааттыган планнын че-дишкенин күүсеткен.

Колхозтардан, совхозтардан бол-гаш чондан 5.1 миллион тонна, азы планна көрдүнгөндөн 315 муң тонна хай картофельди салып алган. Хоорайларга болгаш улуттук төлпөргө картофель, погалаар бол-гаш чимистер чүдүрүп чорударынын талазы-биле онаалдарын Центро-союз база күүсеткен.

9.4 миллиард чурга садып алы-рынын чыл планы хуусаа бетинде күүсеттинген. 1964 чылдагына бо-дуга, 2.2 миллиард чургааны хай-ры садып алган. Планда көрдүнгө 348 муң тоннаын орунута 367 муң тонна дүктү садып алган.

(СЭТА).

Чүүлдүгүзүүшкүн

ССР-иниң Дээди Советинин алды-гы чымылдарын чедиги сессиянын материалдары-биле танымал ажил «Чодураа» колхозта чоруп тур-гар. Сессиянын материалдарын чон чүүлдүгүзүп көрүп турар.

Бистин колхозта коммунист күш-ажылдын Хараал-Тей сүт-ба-раан фермадада политиктиг өве-дигиниң эге шолоты бар. Ук шол-ла 17 дынчыкчылар. Сессиянын материалдарына хамаарышкан ич-чээлд чонкта чаа бөлүмгө эрттир-ген бис. 1966 чылда ССР-иниң улус ажил-агынын хөгжүдигинин Күрү-не планынын, 1966 чылда ССР-иниң Күрүне бюджетинин дугайы бол-гаш 1964 чылда ССР-иниң Күрүне бюджетинин күүселдезинин дугайында материалдарын шолотанын дын-чанчылары улуг иччээлге-биле та-ныманнар.

Эрткен чылын ук ферма 147 тон-на сүтү курунга саткан. Бо чы-лын курунга сүт садар планын 149 тонна мылды күүсеткен. Сүт саа-дазын көвүдигинин аргаларын ди-леп тывар соруга саанчылар болгаш ферманың бүгү коллективтеринин муру-нда салдыган. Эрткен чылын литр сүттүн көп-үзеи 14 рубль 60 көп турган болза, бо чылын бюджетти өөренип көргөш, ош 10 рубль чедир эвээжидиринин аргазын ук коллек-тив дилеп тывар сорулгалыг.

Д. ДИЧИН.

Тес-Хем район.

М. СЫДАМ-ООЛ.

Тес-Хем районда «Чодураа» колхозтун № 3 хойжу бригаданын бригадир.

СЭКП-НИН XXIII СЭДИЛИНГЕ АЛДАР КЫЛАДЫР

«Тыва лаг-дугу» комбинаттын ажилчыларынын барык 70 хуузу тыва калдар. Ол дээрде комсо-мол лутебазы-биле келген оол-дар, кыстарлар.

Салчак Белек ортумак школа дооскан соонда Бай-Тайгадан келген. Кандыг-лаа тускай мер-гежили чок кысты комбинаттын төл механиктиг септеге мастер-скаазынын коллективни хүлээп ал-ган. Ол электростанциялар септөөр пекке өөреникчилеп эгелээр. Ам Белек урелген моторларын чед-дамчылыкчы өртенип, азы урели бергенде ош чачартыптар мер-гежили өөренип.

ЧУРУКТА: Салчак. Белек уда-зынын долгакка ораап турары.

Фото А. СОДУНАМНЫ.

Эки эгелээр

Салчак Белек болгаш Салчак Ми-жит-оол олар Каа-Хем районун «Кызыл тук» колхозтун сурталыг малчыныры. Олар чыл савыла-ла чүе хойга онааштыр хураганарын бүгүн алырын болгаш дук кыргы-лазын көвүдөп келген. Хоочун ка-ларчылар хостуг шында сизини кезип, каяаларын септеп, кышка белеккел ажилын эки чоруткан.

— Кыштагалакшынын эки эгел-дине. Февраль айда хай хураганга эгелээр. Ычангаш малын чаш тө-дү бурну-биле камгалап алырын планна алган ажиллап турар бис. Бо дээрде партияны XXIII сээди-линге бистин белезис болур—деп, бо хойжулар чугаалап турар.

Пландан ажыр

Барыын-Хемчин районун белеккел интөразы пландан дашкаар 30 тонна бири сөөртүү бола мал ээдин чурттанчылардан садып алгаш, ма-гизинерге киригган.

БЕДИН АТ ДЭЭШ

Совет Эвилелинни Коммунист партиянын ээлчеглиг XXIII сээдилеринге күш-ажылчы белектерин ужуражыр даш бүгү улус-тин коммунист чарыжына бистин хойжу бригадасы база кир-жил турар. Кол-ла салып турар сорулгалыс болза, келир чылдың март айнык бетинде коммунист күш-ажылчы бригаданы деп атты

М. СЫДАМ-ООЛ

Тыва АССР-нин Дээди Советинин Президиумунда

Улус судунун сонгулдазынга белеккел ажи-ларын районда чоруп турарынын дугайында ажилчы чоннар депутаттарынын Тес-Хем район Советинин күүсөмунун даргазы эш С. Байыр-оолдун илеткенин Тыва АССР-иниң Дээди Советинин Президиуму чугалажып көргөш, улус су-тарынга ам болур сонгулдага белеккел талазы-биле райкүсөк чамдык ажалдарын чорутканын демгелээр. «РСФСР-иниң районнар (хоорайлар) улус сударынын сонгулдазынын дугайында Дурумун» өзүгаар чотургу хуусааларда сонгулда участоктарын тургускан, участок сонгулда ком-миссияларынын составын бадылаан, сонгукчу-ларын даңзынын кылган, улус шийтеккежине кандаатты депшиткен болгаш бүртүккөн. Чам-дык кылдыган ажилда-биле өрөтөшпүр улут четпестер барын Президиум айткан. Берт-Дог, Самагалдай болгаш Кызыл-Чыраа көлө Совет-тер сонгукчуларын даңзынын участок сонгулда комиссияларына сонгулда Дурумунде доктаа-тыган хуусаалан озалдып берген. Кызыл-Чы-раа сонгулда участогунун талазы-биле сонгук-чуларын даңзынын баатылтыган майышка авес алаа сазынга кылган турган, а судар со-ну-гулдазынын Дурумунун 8 чүүлүнүн негелдезин өзүгаар сонгукчуларын даңзыныга хамаарыш-кан Советтин секретары ап салыр турла. Шугу-рак сонгулда участогунун сонгукчуларын даңзыныга көдөө Советтин секретары ап сал-баан болган.

Сонгукчуларын даңзынын хыналдазы рай-онда багай организастыган. Шугурактын, Кызыл-Чыраанын сонгулда участоктарында сон-гукчуларын даңзынын хыналдазы ам-лаа эгелдөөн, а Берт-Дог сонгулда участогунун 540 сонгукчуларын чүгө ош бир сонгукчу хына-тыган болгаш Самагалдай сонгулда участо-гунун сонгукчуларын даңзынын хынаар ажил багай чоруп турар.

Тыва АССР-иниң Дээди Советинин демгелээни-биле алырга, агитпунктуларын болгаш сонгулда участоктарынын туруп турар оран-савазы мынча-га чедир деритинмаан, оттулар чүгө-биле хан-дырынмаан, көсүк агитация чок, массалыг хемчеглерни хая чорууп турар. Масс-политик-тин ажил сонгукчулар ортууна конгүт багай тургустунган, хойлу-дурм болгаш совет ший-кедиле өргөнни демократтыг үндөшкенин тала-

зы-биле пропаганда база тайдыбыр ажылы болу-чугуру-биле калбарбайн турар.

Ажилчы чондарын култура, медицина, са-дыг хандырылгазын экижир талазы-биле ажилчы чоннар депутаттарынын район Совети-нин күүсөк чотур хемчег албайн турар.

Улус сударынын сонгулдазынга белеккел ажалдарын чоруп турары-биле холбаштыр республика байдалды Тыва АССР-иниң Дээди Советинин Президиуму база демгелээр. Респу-бликанын чамдык районнарында болгаш Кызыл хоорайда сонгулдага белеккел ажилда-лаа улут четпестер бар. Кызыл хоорайнын хоорай шерит комиссариянда сонгулда участогунун 1900 ажыг сонгукчуларын чүгө 600 сонгукчунын даңзынын хынаттыган, а «Кек-Тей» совхозта участок сонгулда комиссиянын даргазы болгаш секретары ам-лаа ажиллап хостаттымаан. Кы-зыл хоорайнын сонгулда участоктарында дерилге ам-лаа эгелдөөн.

Чугула политиктиг кампания — улус су-тарын сонгулдазынын белеккелдиге, шийте-кенинче өткөттөрүн болгаш улус шийтеккежиге-ринге кандидаттар-биле сонгукчуларын ужу-

ражышкынынын организастаарычче Тыва АССР-иниң Дээди судунун, оон удурукчулары-нын кичээлге салбайн турарын Президиум база айткан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле Тыва АССР-иниң Дээди Советинин Президиуму дарыг ап чоругар хемчеглерин айткан доктаал хү-лээп алган.

Районун улус судунун сонгулдазынга беле-ккелде бар четпестерин чайлап, белеккел ажи-лын кыска хуусаада доозарын Тес-Хем рай-күсөккомта Президиум дааскан болгаш айт-кан четпестерин ууткаарынын хемчеглерин ап турган, райкүсөкком сонгулдаанын организас-пол-итиктиг белик деңгелде эрттирерин хандылар деп, райкүсөккомун даргазы эш С. Байыр-оолдун ме-делгенин Президиум кичээлгеге алган. Бүгү сонгулда участоктарынын талазы-биле сонгукчу-лар-биле улус шийтеккежиге кандааттын ужу-ражышкынынын организастыг эрттирерин, бүртүккөн кандидат даш агитациянын калбар-тын, сонгукчуларын даңзынын хыналдазын декабрь 15-ке чедир доозарын, сонгулда учас-токтарынын дерилгени, участоктары оттулар

чуул-биле хандыларын, сонгулда документи-биле хандырынганын хынаарын Тес-Хем рай-күсөккомга, оон даргазы эш С. Байыр-оолга даас-кан.

Сонгулда кампаниянга бүгү министрстволарын болгаш ведомстволарын кирижтегенин күштөдир, сонгукчуларын хөргөлдиг бол-гаш негелдери эң дээр долузу-биле хандылар (садыг, коммунал-амырал, култура болгаш өске-лаа хандырылгалар) хемчеглерин алырын Президиум Тыва АССР-иниң Министрлер Чөвүл-егинге дааскан.

Чамдык районнада болгаш Кызыл хоорайда улус шийтекчилеринин сонгулдазынга белеккел ажалдарында хыналдаан илеразын четпестерин барымдаалаш, бүгү-ле көдөө (сугу) Советтери-нин талазы-биле сонгулдага белеккелдин чоруп турарын сонгаарлашышкын чокка хынап кө-рүн болгаш бар четпестерин ууткаарынга, сон-гулдага бүрүн бедел болурун хандырынга не-мелде оперативтиг хемчеглерин алырын Тыва АССР-иниң Дээди Советинин Президиуму ажилчы чоннар депутаттарынын районнар болгаш Кызыл хоорай Советтеринин күүсөмунарына дааскан.

Култура-массалыг ажалды күштөдир, сон-гулда кампаниянын үезинде сонгукчуларын хандырынын Президиум Тыва АССР-иниң Култу-ра министрствозунга дааскан.

Малчынарга БУЛУҢ

МАЛЧЫННЫҢ АЖЫЛЫ ЧЫМЫШТЫГ

Малчы болуу хуялууг, ооң-биле чередештир харымсалгалыг хуялууг. Мал ажалынын про-дуктуларын бүдүрүп көүдөдү-ри, малчы баш сагын өстүрүп малчынардан колуг хамаар-дыр. Оларнын ажалында калдыг бергелер таварышпаста дээр. Мал-чын кижжи белин көргүзүп түг-ле бодунун карак кызыл, уйгу-дун чок күш-ажылы-биле чеди-п ап турар деп чугааламса, ол хөөредиг болбас боор. Малчынар ону конугу эки билер. Мен бол-гун чылдарда мал каларып келген болгаш, өскө малчынарнын ажал-амыдыралын, дуржула-зын сонугураар, оларнын дуга-йында солун, сеткүүлге бижит-тинген чүдүлдерин куалдын-биле көмүчүр кижжи мен. Кол-ла түвө малчын кижинин бодуна дээр-инге бугу чүдүлдерин база ху-ла дуржулгандан бүтүрүшөм. Маада бодунун хула амыд-ралында чамалык тижектерин кийер болар-дыр мен.

1962 чылдын күзүндө «Ме-жегей» совхозтан хураганнар ху-лээп алгаш, оларны каларып тур-ган мен. Бир-ле каттап мөөн аалымга совхоз директору Па-шенко биле парторг Петров чеди-п келген.

— Сенээ төрүүр хойлар ху-лээп бээр апардыныс — деп, директор мындыг.

— Бо хураганнардымдан сал-дынар хөөн чок мен ийин, дирек-тор — дидим.

— Хураган калары чылдыг болбай, а төрүүр хойларны силер хулаап албас болунарза хоржок. Мурнунда каларып турган Кузар-оол ол хойларны төгөчтөгөн-дир. 700 ажыл хойдан түгө 119 ху-раган алган, 30 хой ис чок чыг-кен. Ындыг кижиге канчан хой калартыр боор. «Коккайга хой ка-дартканы»-биле дөмөй шыкажыл — деп, директор ужурун тайы-дыралды.

— Дуржулгалыг малчын, ком-мунист кижжи бооруга, ол кодан-ны сенээ хулааппа бээр деп шит-тирледиш. Ол партияны дала-га-дыр — деп, секретарь база-ла улажы берди.

Ынчангаш кодан хойну хулаа-п алыр ужура таварышкан мен. Чайын семирти кадарып, арган хойлар. Оон ангыда өдөржилтеги чөптүг организастаан, кошкар-лар чайын өттүр хой-биле калы чайлаан. Эя-не хараадачтыг тү-вө мал чемин ол чылын совхоз-тун четтир саныг кылдыр бел-леткен абазаны. Ноборь чаа-ла эгелеп чорда, арган хойлар тө

каап туруп берген. Казжа-хора-ын септелген багай, чаш ху-раганнар тургузар чылдыг кажа-а чок. Ол хойлар уурук-сууруктап, марта чедир улаштыр төрүп кел-ген. Менээ эя-не берге кып ол болган. Арган хойларнын ботта-рыдан болгаш хураганнарыдан чагыс-даа башты шыкмынас дөөш, кадайым-биле ийиле би-чин-даа амыр-дыш көрбөөн бис. Хойлар-даа кыптын өрткени бил-диртпейн барган. Шада чаксаар боттарыныс мотоп турункан бис. Ынчалза-даа бергеи ажыл өртти, тилекти болуп үлүгүс. Биске өөрүшкү ычгар чедиш алдыган. Ажыл-биле чугааламса, бис хой-ларны кызыл күш-биле менди чыл ажыргаш бис. Маада чүгө мергежил эвес, улуг күш-ажыл чарыгдатынган. Чүс хойга онааштыр 103 хураган менди ал-дынган.

Оон ынай база бир чижек. Эрт-кен кыжын хойлар хур апкан. Төрүтүнгөн хураганнар бүрүн менди. Төрүүр чүс хойга онааш-тыр 126 хураган. Ол шынал-ла ууш чедиптир. Ол дөш сов-хозтун дирекция чери мени мак-тап-даа турган. Бо-даа улуг ку-

женишкенинниг түннели дөр-аин демдөгүлөр керек. Чай дүш-кен. Хойларынны чайгы оларга апарган мен. Бугу-ле чүвө амыр кылдыр сагындырып турган. Кыпты өрттү алганда, чайын калдыг бергедешкин турар боор! Чок, чайын безин чайгаар бол-тур айыл-лапал турар чүвө-дир. Бир-ле кежээ дээрин барып чүк талазынга үгжөтөр кара бу-луттар көстүп келген оонда, күш доозун ховунун кырын дуй ап эгелген. Оларда хойларынны ко-данче кирип четтикпейн чорум-да-ла, чаапкан, шууган келген. Караңгызы чүг-да көзүлбөс. Хойлар соок хатка калтыргаш, коданче эвес, а өскө үгжө маңа-жып чоруткан. Арай боорда, ал-гырып-кышкырып чораш, бажын дозуп алган, коданга чедирип кээримге, өгнү хат шагла-ла ууш шаапкан болган. Ажы-тол суга дүшкөн дег мындыг. Хой-ларны дүвү-далаш-биле беле ка-жаалааш, өгнү алааш-биле беле дүрткөш, немере кылып алышас. Чааңынын соок шууган данны атсы халааш, эртен-даа үгүлү-лүшкөөн. Даң алып келирге, өв-үстү ууш-биле демнежил тур-гаш, тил алышас. Хат хүндир халап келир орта, хойлар шыла-жыр арга чок хире апарган. Чү-нү канчаарыл? Кыптыгже сүрүп чорудар дээрге ырак, дүгү үнжөөн, тас хойлар соок хаттыгга чаштай бээр болбай. Дилерей берген тас хойларны баштай өгжө дажылап эгелген мен. Өг ишти хой-биле далай, орунар алаашаан бээр суктаан. Даштыгга өг чанынга немередиг чагал кылгаш, чам-лык хойларны аңаа кийрген. Хат

кежээ-даа үгүлүлүшкөөн. Совхоз төвүгө өс-чедирин, ду-за дилер чыл чок. Хойларнын чамдыны чалтап өлүр чыган. Калдыг-даа түвөле арга турар ди-жир болбай. «Донган хойларны адеинге хөөсө чүл? чылтыг бербес бе?» деп болал бажын иш-тинге кирип келген. Оон-на ха-рыксыраан хойларны адеин кы-каш, чүгө бажы дөштүр кылдыр хамгылап эгелген мен. Кадыйм оларнын баштарын хөп-биле шу-лап турган. Шап ычгар дика хой хойну адеинге хөп тургаш, тын менди камтап алган бис. Конуг соок хаттыгга, ийи хон-дур бут амыртыгга туруп келеш, чаңгыс-даа баш хой шыкмынас, бойдустун халавы-биле демселег тилеп үнгөн бис. Кызымак шу-дургу ажыдаан болза, кодан хойнуң ча жежээ кырып калыр ийин.

Чайгы оларалдыкын дижи. Колан хойну ховжө үлүгү сү-чү каарга-ла, хамык чүвө оон-биле болу бербес. Хойну семирти кадары берге ажал. Аңаа мер-гежилден ангыда, база-ла улуг күженишкени негеттинер. Чайын конуг ийиле, дөвө чок ховта чангыс хүнү эрттерери безин ындыг беле бе! Ол тыма хала-лыг. Эртен даң бажына турар, кежээ дүгө чедир хойлар-биле кады чоруп кедир. Маада шынал-ла кызымак кижжи шыдажып үнөр.

Ынчангаш малчынарнын амы-дырал-туртталганын, оларнын хантыралганын дугайында са-гыш салышкыны күштелдирер деп турары чедер чүдүлүг. Бистин «Межегей» совхозта бо та-лазы-биле улуг ажыдарын чорудуп

турар. Кыптар бүрүтүнө ары-сидир, чылдыг бажынар бар, чу-нар бажыны база туткулаа. Аш-чөм айыа болгаш бараан сөөктөн автолавта негел са-мында көш турар. Ам мал чемин четтир саныг кылдыр белеткөөн. Эки шынарлыг кажаалары тут-кан. Бо бүтү чүдүлдер малчынар-нын чымшытыг күш-ажылын ды-ка чигедип турар. Ол сагаш са-лышкыныта малчынар ботта-рынын төлөттиг ажыл-терөө-биле харылап, күрүгө хөй эгити, дүктү берип турарлар. Өжө-да

ажыл-агылар боттарынын мал-чынарныг шак ындыг таары-чалыг байдалдарын турткан ту-рары күзөгүч.

«Межегей» совхоз бо күзүн эки көргүзүлүг малчынарга немедө төлөвирин тыгыстан. Чүс хойга онааштыр хөй хураганны менди доругутуп, өстүргөн дөш, ме-нээ 33 баш хураганнары немел-де төлөвирге берген.

Оюн ТӨНӨЛ-ООЛ,
Тыва АССР-нин алдыггыт малчыны, «Межегей» совхоз-тун хойжуу.

ЧУРУКТА: Оюн Төкөл-оол.

ПЛАНДАН АРТЫККА

Кежээки саалда эгелээрине че-дир ам-даа ийи шак бар. Ферма-нын дөвөсүндө иржым. Инек-тер белед ченин тоутур ип алгаш, чамдыктары чадагы кажаа иш-тинге чыккылап алган. Эскелери кегженип тургудар. Ферманын кызыл булуну бо, Улу эгес өрөөл. Ишти ары-силгил, чылг. Саанчыларнын ажалынын көргү-зүлгөри, алган хулаагелерин көсүкү кылдыр бижжөө, халаа ас-кылап каан. Эпти-ле ындыг чамы-биле, саар инектер бөлүкчүн бри-гадир Анастасия Ильинична Матшенко кызыл булунга дем-не чедиш келген.

Ферманын ажалынын дугайын сонугурап, айтра бээринске, Анастасия Ильинична тайылбыр-лады:

— Ферма чыл планнн октябрь төнчүзүндө-ле күсөдипкен. Инити-зи-биле он алаар дургузунда 583 мун литр сүтү бүдүргөн. Ам сүт-тү пландан артыкка бүдүрүп ту-рар бис.

Ферманын коллектив сүт бү-дүрүшүн көүдөлдөш дүш, бо чы-дын бугу-ле бодунар аргаларын ажыгаан. Чем рашкунга сиос-ту, ситенин, тараа чарбазын чо-гуур хемчээл-биле кирген. Най-гы үдө кадатты шын организас-таан. Мурнунда чылдарда инек-терин ферма чогууга кадарып, саарда фермага сүрүп экеп тур-ган. Сүт саалдазын бейдиринге

ол чорук багай салдарын чедирип турган. Чүгө дээрге, ферма чаны-нын ошду багай, чайын ымыраа-сак эилерик болур, инек сүтте-мис. Бо чымалы чанында ол четес конугу чайлаар деп шит-тирлээ. Инектерин фермадан кыркаа эки оштүгү черасерге олар-ладан үлдүр берген. Оларны фермаже сүрүп турбайн, оларга барып саарын организастаан. Ол хемчегини түннелинде сүт саала-зы дораан-на элбеп эгелөөн. Эрт-кен чылым июлдаа хүндө инити-зи-биле 900 кг сүтү саап ап турган болза, бо чылдын ол-ла үезинде 1200 кг сүтү саап ап турар апар-ган. Чайын сүт эя-не элбеп турда, хүндө кодан инектен ийи тонна чедир сүтү саап ап турган, а ам-гы үдө 700—800 литр чедирип турар.

Ам сүт саалдазын кудулатпас дөш, бугу-ле хемчегерин ап ту-рар. Саар инектерин тургузу азы-ралче октябрь төнчүзүндө кийр-ген. Бир инекке онааштыр хонук-та 20 кг сиосу, коган саванын хергелээр шаа-биле, 2,5 кг кон-центраттарын, 2,5 кг хөөткен чар-баны берип турар. Фермада 282 баш инектерден ам хүнде 1300 литр кире сүтү саап ап турар.

«Элегес» совхозтун Кулузун ферманын коллектив комму-нист күш-ажылы деп ат дөш демселеп турар. Фермада боду-нун херэини мастери мурнакчы

саанчылар хей. Нина Петрова Кармалитова аңаа хөй чылдар дургузунда саанчылап келген. Ни-на Петрова бо чылдын он айла-рынын дургузунда бодунда биж-ылгаан 21 инектерини түс бү-рүзүндө 2080 литр сүтү саган, азы чыл планын ыччан-на күсө-дипкен. Дуржулгалыг саанчы Мон-гуш Чечек инек бүрүзүгө онааш-тыр 2023 литр сүтү, анык саан-чылар Нина Доклай-овна—1994 литр, Нина Бумба—1979 литр сүт-тү саап, мурнуку оурурга турар турар.

Ферманын кышкаа эки белеткеп алган бис—деп, мал энцикл зоо-техник Каир Алдасич Мамбетов чугаалап турар.— Казжааларын бүрүн чылдылаан. Чем белеткээр кунья база кылдыган. Кол-ла чүвө четтир хемчээлди мал чемин бар болуп турары. Ынчангаш кышкы үдө безин инектерин берзе чогуур судун чедир аларын бодол турар бис.

— Партиянын XXIII съездинге күш-ажылы белетик ужура-жыры-биле саанчылар калдыг ху-лаагелерин алганмы?

— Чыл төнчүзүгө чедир ам-даа 60 ажыл тонна сүтү саар деп шиттирлээ. 1966 чылдын бирги кварталында сүт бүдүрүш-нин планын март 25-ке чедир кү-сөдирин саанчылар хүлээнген.

А. КУЛАРОВ.

АЖЫЛ-ИШКЕ ЧҮТКҮЛДҮГ

ЧУРУКТА: Таңды районда «Элегес» совхоз-тун Кулузун фермазынын мурнакчы саанчы-лары Нина Бумба биле Светлана Монгуш. Фотоляр Г. Сиротинкин.

Белен эвес

Нинтинин малын хур кып ажырып, оон баш сагын менди камтап алары хамыктын мур-нунда ажыл-агыйларнын мал кыштагылашыгына белеткелди-лей, мал ажалында ажылап ту-рар кижилерини амыртал хан-дыралганын бугу байдалы-рынан хамааржыр. Ынчалга Чон-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхоз кыштагылашыгына белеткелди канчаар эрттиргенин дараагында фактылар көргүзүп турар.

Чыраакынын Улу-Ховуд М. Чолага удурткан хойжу бригада-нын төвүндө мал кажалары, малчынарнын чуртталга ба-жынары амга чедир-ле четче септеттимен. Чамлык малчы-лар эри, самдар өгдөрү турттал турар. Ылангы хойжу М. Селен-оолдун өлүгүр өс дүне от саа-байн хондунмас болуп турарын хойжу боду чугаалап турар. Хой-жулар Д. Кеппи-оол, К. Биче-оол оларнын коданнарында мичага чедир тула-даа ситен чедир-тименер, олар мыш чок.

Өскө-даа коданнара байдал үстүлө чугаалааныс факты-лардан улуг-ла дээрелес.

Н. ЭНЕР-ООЛ.

№ 1 фермада

Эрени районун «Чаа орук» колхозунун № 1 сүт-бараан фермазында малчынарнын амыдыра-ды чыл бүрү экижип турар. Ону фермада 15 өг-бөдөлөрини 10-ну кышталыг, печталыг, калов-кадыг, электри чыры-биле хандырткан ба-дыналарда турттал турарын көрүп болур. Фермада чунар бажид, кызыл булун дөвөсү ас-кылап турар.

Аңаа чоокта чаа садыг ларёгу ажыттынган. Малчынар аш-чөмнүн болгаш үлөтүрүнүн ба-рааннары-биле бүрүн хандырттыган. Ында чуртталгы бүрүзү 3—4 яны чыгылгалыг. Уш радиоприёмниктер база ажылдап турар. Ынчан-гаш малчынар хостуг шактарында радио дам-чыдылганын даңдап турарлар.

К. ӨЛЗЕЙ.

Совет Эвандиянын техниктиг дөткөмөсү-биле Болгарияга 800 мун килоатт күчүлүг атомуг электростанцияны тулар. Совет Эвандия БУР-га тускай белеткөөн дериалын, приборларын, кылы-ларын болгаш материалдарын бээр, а ол шыкаш электростан-цияны ядроолт кывар чүгү-биле оон ажыгалынын бүгү үезини дургузунда хандыар.

Электростанциянын туудун бой-гаш техниктиг удуруткан хой-гаараары-биле совет тускай эртем-ниглер Болгарияга чедер бээр. Ажылдап турар болгаш тууду турар совет атомуг электростан-цияларга бугурулар-техниктиг өв-редиялери эрткир болгаш тускай эртемниглерин СССР хүлээп алдыр. Бирги болгаш атомуг электростанцияны тууду 1975 чылда доостур.

МАР

Улушук Моодаа эя улуг ажыл-агый—Улан-Батор оруктун демир орукчулар коллективни улуг бугу-ругелген тилкелген чедиш алган: үшүк беш чыл планынын кол көр-гүзүлгөр талазы-биле онаалдазын хуусааында ийи ай бурунгаар күсөткен.

Орукаа амыг техниканы, күш-ажылы мурнакчы аргаларын непертерек болгаш социалист күш-ажыл дөш карышты каа-баркан түннелинде ол чедиптир чедиш алдынар аргалыг болган. Ам безин 14 бугурулгелер, 319 бригадалар социалист күш-ажылы коллективтери деп хула-дугут атты чедиш алган. Бүгү демир орукчуларын 67 хуузу со-циалист күш-ажылы шалып-чылары болуп турар.

Чоокку чылдарда-ла ол бассейл чыл бүрүдө 50 миллион тонна чы-гам олаар чүдүлү бээр дээрин болуп турар. Чехословакия эя улуг энергетиктиг баазаны ол бассейнге тургузар.

БОЛГАРИЯ

Совет Эвандиянын техниктиг дөткөмөсү-биле Болгарияга 800 мун килоатт күчүлүг атомуг электростанцияны тулар. Совет Эвандия БУР-га тускай белеткөөн дериалын, приборларын, кылы-ларын болгаш материалдарын бээр, а ол шыкаш электростан-цияны ядроолт кывар чүгү-биле оон ажыгалынын бүгү үезини дургузунда хандыар.

Электростанциянын туудун бой-гаш техниктиг удуруткан хой-гаараары-биле совет тускай эртем-ниглер Болгарияга чедер бээр. Ажылдап турар болгаш тууду турар совет атомуг электростан-цияларга бугурулар-техниктиг өв-редиялери эрткир болгаш тускай эртемниглерин СССР хүлээп алдыр. Бирги болгаш атомуг электростанцияны тууду 1975 чылда доостур.

МАР

Улушук Моодаа эя улуг ажыл-агый—Улан-Батор оруктун демир орукчулар коллективни улуг бугу-ругелген тилкелген чедиш алган: үшүк беш чыл планынын кол көр-гүзүлгөр талазы-биле онаалдазын хуусааында ийи ай бурунгаар күсөткен.

Орукаа амыг техниканы, күш-ажылы мурнакчы аргаларын непертерек болгаш социалист күш-ажыл дөш карышты каа-баркан түннелинде ол чедиптир чедиш алдынар аргалыг болган. Ам безин 14 бугурулгелер, 319 бригадалар социалист күш-ажылы коллективтери деп хула-дугут атты чедиш алган. Бүгү демир орукчуларын 67 хуузу со-циалист күш-ажылы шалып-чылары болуп турар.

«Искра» колхозтун № 1 хойжу бригаданын малчынарнын кыштал—Чоодар болгаш Чичил-Өзөк каанында. Малчынар-га баар дээр кижилер болгаш чо-лаа райпога баар, ынаар автола-канын кажан чорутурун айтыр.

Эш Лагааа удурткан хойжу бригадаже бис база-ла 28—27 ду-гуарлыг автолака машинасы-би-ле чедер аргалыг болдуус. Чолаа-чы-садыгынын дугайын база-ла сонугулар бердиш. Ол машина-да мурнакчы чолаачы Виктор Ростовцев ажылдап турар.

— Бо машинанын чоокта чаа ал-ган боор силер але, Виктор Кон-стантинович? Мырнай-ла чаа хө-вөөр машина-дыр.

— Уш мыл арай четпөөн чүвө. Ынчалза-даа кады келген өөрүг бодарга, шоолуг элөөн деп чу-гаалап болур.

— Силер машинанын канчаар ажаап турар силер?

— Садыг кылчп чоруур маши-нанын барбас-чорбас чери чок. Оруктарын бергезин ол эртер болуур ийи. Ындыг төлөөдө, чо-рук чораш эяп келгеш-ле, оон моторунун ажылап турарын база кады кынаар, дугуйларында эгел-дөш бугу кезектерини камыг байдалда сонугураар кижжи мен. Бир эвес чамыс эриил-даа кошай берген болза, дымзыл алдыр. Күрүмнүн улуг өртөктиг техниканын хүлээп-алган кижжи бо-

дунун харымсалганын дугайын болаас болза хоржок...

— Силер садыг шугумунга каш чыл ажылдап келдиңер?

Виктор Константинович кышкы орукче үзө кайган алган, баранка-зын долавышаан, хөөрөп чор.

— Эя-не баштай бо райпога 1947 чылда ажылдап кирген мен. Ынчан хабс бижырып тураум. Шап ычгар элөөн каш чылдар-нын дургузунда ажылашым. Оон соонда борта чолаачылар белет-көөр кежээки күш ажыттыган. Ажылдавышаан, орта өөрөнп кийдим. Курсту дооулукан турум-да, бир хун конторалга кел дөш, автолакага ажылаарын сүмел-ди. Садыг ажылы кылчп чораш эвес. Өрө-самчыдалыг-даа болу бергел деп болааш, баштай ына-ваан мен. Баштаар черини кежи-гүнери: «Биланг-даа бар, садыг ажылы бичин-даа бол билер ки-жидир сен. Ак сеткилдиг, шын ажылдаар болза, ымык чүвө ка-йын турар...» деп чугааламса, чөпчөөрөкчипти. Оон бээр-ле ав-толаканы чолаачыламышаан, са-дыгдал турарым бо. Санажыла-лар хөй улаа бооп келди. Олар-нын түннели шугуңу бис.

Ынчаар хөөрөкчип чораш, каш километрин эрткинн безин эс-кербедис. Баар дээринс аал көстүп келген.

Аалды улауу бисти өөрүшкү-лүг хүлээп алды.

ОРУККА

— Оо! Виктор келген-дир моо-нар. Солун чүвү эккелдиңер? Чаа кыштагда келген улуска чаа ба-рааннар эккелген боор сен ала?— деп, бригадир баштактаны-дыр.

Виктор Константиновичниг тывалаары аажок кижжи болду.

— Далган-даа бар. Чаа бы-жырган чартык-ак хабс-даа бар. Бичин уруглар палаталары база бар—дээр, Виктор Константино-вич автолаказын ажыткан, ак халаан иткеш, бараанын дел-гепкен. Чоокта чаа кыштаггаи малчынар удурутканга кир-конфетаны, хөп-сыны, пөс-таа-ны, далган, керосини дөш өскө-лаа барааннарын саткылап ала-дыр.

Элөөн эя эркен соонда, колхоз-тун мурнакчыларын бирээ, Тыва АССР-нин алдыггыт малчы-нын эш Шаравинин алынга бар-дымыс. Эш Ростовцев база-ла мал-чынын хоочун таныжы болду.

— Прямниг дугайы чүү болуп тур мон, Виктор?—деп, малчы оон айтырды. Садыгжы демдел-дештер карманында уштуп кел-ген.

— Складта чагып каан мен. Ам

бир кээрде эккээр мен, акым—деп харычылды.

Ол аага садыгдал турбуже, кышкы хун даг бажыга олуруп-кан.

Оон соонда ол Чалаанаже де-дир элпкен.

— Планинарын кайы хире кү-сөдип тур силер?

— Эрткен айда 9,5 мун рубль-дин бараанын саар планын 11 мунга күсөттим. Малчынарнын хергеленин бугуар трикотаж кы-лыглары, таарымчалыг приеми-ки, тер, бажын иштиниң эт-херексе-лар дөш өскө-даа барааннарын берип турар болза, планын оон-даа ажыр күсөдип болур.

Эш Ростовцев моон сонгаар чү-нү кылдыры, ол дугайында боду-нун болаам буз чугаалап чорду.

— Совет улуг партиянын XXIII съездинге белеткенин, аңаа куш-ажылы белеткенин бараалдары болгаш. Мен ол төгүлүг болуш-кунга белек кылдым болгаш ай санын-н бараан саарылганын планын 120 хуудан кудулатпайн, малчынар-нын хандырганын ам-даа эки-жилер дугайында хүлээлген ал-ган мен.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Ушну арын

Орукаа амыг

Чоокку чылдарда-ла

Совет Эвандиянын

«Искра» колхозтун

Белен эвес

Бир кээрде

